

Fábián Gyula

Az identitáshoz való jog Romániában, a lakosság-nyilvántartás tükrében

The right to identity in Rumania with regard to poulation registration

There are a passive and letting minority policy in Rumania, so the authorities claim the registration of ethnic identity only in case of public need. This procedure becomes facultative if minorities could gain or retain certain rights by registering their identities.

Az identitáshoz vagy más néven a „mássághoz” való jognak biztosítása a kisebbségvédelem magvát képezi. Mondhatjuk, hogy a kisebbségvédelem alfája és omegája az identitáshoz való jog, ugyanis ahhoz, hogy egy népcsoport védelemben részesüljön, léteznie kell, tehát másságát be kell ismernie, vallania és vállalnia. **Ahhoz, hogy kisebbségnek minősüljön, az objektív jellegzetességek felmutatása mellett minden népcsoportnak továbblétezési tudattal is kell rendelkeznie. Az identitás bevallása ennek a tudatnak bizonyítására is szolgál.** Ugyanakkor a kisebbségvédelem végső célja az, hogy egy bizonyos népcsoport meg tudja őrizni másságát, identitását, ellenben abban az esetben, ha ez elveszti identitását, nem kívánja többé hangsúlyozni másságát, akkor nincs már szükség kisebbségi jogvédelemre sem, mivel bekövetkezik a többség által való asszimilálás. **Tehát az identitás bevallása előfeltétele az identitás megőrzésének.**

A kisebbségekhez tartozóknak ezen jogát biztosítja az ENSZ Polgári és Politikai Jogok Egyezségokmánya (1966, 1976), amely a 27. szakaszban kimondja, hogy: „olyan államokban, ahol nemzeti, vallási vagy nyelvi kisebbségek élnek, az ilyen kisebbségekhez tartozó személyektől nem lehet megtagadni azt a jogot, hogy csoportjuk más tagjaival együttesen saját kultúrájuk legyen, hogy saját vallásukat vállalják és gyakorolják, vagy saját nyelvüket használják”. **Habár nem mondja ki konkrétan az identitáshoz való jogot, ez a szöveg felsorolja az identitás objektív elemeit, és szorgalmazza ezek megtartását, lehetőséget adva arra, hogy jóhiszeműen ide sorolják az identitáshoz való jog biztosítását.**

Európában 1990-ben az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet II., az emberi dimenzióval foglalkozó konferenciája a koppenhágai okmányban kijelenti: „A nemzeti kisebbségek tagjainak joguk van etnikai, művelődési, nyelvi vagy vallási identitásuk szabad kinyilvánítására, ápolására és fejlesztésére, kultúrájuk ápolására és fejlesztésére minden területen, attól való aggodalom nélkül, hogy akaratuk ellenére megkísérlik asszimilálni őket” (32. szakasz, 2. bekezdés). Ez a kijelentés az 1991-es genfi találkozón megerősítést nyert. Az Európa Tanács 1201-es ajánlása a 3. szakasz 1. bekezdésében szintén előírja, hogy „Minden nemzeti kisebbséghez tartozónak meg van az a joga, hogy vallási, etnikai, nyelvi vagy kulturális identitását teljes szabadságban kifejezze, megtartsa és fejlessze, minden akarata elleni asszimilációs kísérlettől mentesen”. Ezeket az előírásokat megerősíti az ENSZ Nyilatkozata a nemzeti kisebbségekhez tartozók jogairól (1992), amely 1. szakaszának 1. bekezdésében kimondja: „Az államok a saját területükön védik a kisebbségek létezését és nemzeti vagy etnikai, kulturális, vallási és nyelvi identitását, valamint ösztönzik ezen identitás előmozdításának feltételeit”.

Ugyanakkor a kisebbségi szakirodalom szerint minden népcsoporthoz tartozó vagy kisebbséghez tartozó személy szabadon és minden állami erőszak vagy ellenőrzés nélkül

vallhatja be identitását. Az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet II. emberi dimenzióval foglalkozó konferenciája a koppenhágai Okmányban kimondja azt is, hogy: „A nemzeti kisebbséghez való tartozás az egyén döntésének kérdése, s ilyen döntése nem okozhat számára semmilyen kellemetlenséget” (32. szakasz, 1. bekezdés). Ugyanezt erősíti meg az Európa Tanács 1201-es ajánlása is. A jugoszláviai háború megszüntetésére összehívott hágai békekonferencia javaslatában szintén megemlítik ezt a problémát: „Az etnikai vagy nemzeti csoportokhoz tartozóknak joguk van eldönteni, melyik etnikai vagy nemzeti csoporthoz szeretnének tartozni”. Végül pedig a nemzeti kisebbségek védelméről szóló ET-Keretegyezmény szerint: (3. cikk, 1. bekezdése) „A nemzeti kisebbség minden tagjának szabadon kell rendelkeznie azzal a joggal, hogy megválaszthassa, kisebbségiként kezeljék-e, vagy sem. Ebből a választásból semmiféle hátránya ne származzék jogainak gyakorlásában, melyek ezen választásával összefüggnek”. A fent említett előírások Romániára is vonatkoznak mint ENSZ-, EBESZ- és Európa Tanács-tagra, **annál is inkább, mert az emberi jogokat védelmező szerződések a román alkotmány szerint teljes primátust élveznek a belső joggal szemben. Ugyanakkor nem szabad feledni, hogy a fent említett nemzetközi előírások nagy része csak soft-law.**

Elméletileg minden etnikai, nemzeti kisebbséghez tartozó személynek joga van arra, hogy teljesen szabadon kinyilvánítsa, megőrizze és fejlessze vallási, etnikai, nyelvi és/vagy kulturális identitását, és hogy közben saját akarata ellenére ne legyen kitéve semmilyen asszimilációs kísérletnek.

Ahhoz, hogy az identitás megvédéséről beszéljünk, a kisebbséghez tartozóknak ki kell nyilatkoztatniuk hovatartozásukat. Éppen ezért valójában a bevallott identitás megőrzéséhez való jogról kell beszélni. Viszont nem szabad feledni azt, hogy a bevallott identitás csak a működő demokráciában és a jogállam keretei között kockázatmentes, ugyanis a diktatórikus vagy fajgyűlölő rendszerek esetében az ilyen bevallás megkülönböztetéshez vezethet, sőt extrém esetekben a tömeges megsemmisítés alapjául is szolgálhat.

1. Jog az identitáshoz mint alkotmányosan garantált alapvető kisebbségi jog

Romániában az alkotmány 6. szakasza kimondja, hogy azoknak a személyeknek, akik valamely kisebbséghez tartoznak, az állam elismeri és biztosítja a jogot arra, hogy etnikai kulturális, nyelvi és vallási identitásukat megőrizzék, fejlesszék és kinyilvánítsák.

Románia fontos lépést tett a demokratikus átalakulás útján azzal, hogy bevezette a nemzeti kisebbségek saját „nemzeti ünnepét (napját)”, amit minden évben december 18-án ünnepelnek.¹ Ezzel a lépéssel kihangsúlyozódott a kisebbségi identitás léte, de ugyanakkor egy ilyen ünnep generalizálja a kisebbségeket, amelyek – habár majdnem 20 népcsoportról van szó – ugyanazt az ünnepet tartják, míg saját ünnepeik esetleg háttérbe szorulnak, vagy feledésbe merülnek. **Ezáltal kialakul egy „colour blind” kisebbségi identitás, amely a valódit háttérbe szorítja.**

Az identitáshoz való jog garantálásának területén negatívumként említhető meg a csángó-magyar identitás bevallásának, **de főleg kibontakozásának** akadályozása a román államhatalom által. Az alkotmány 6. szakasza ellenére a hatalom álláspontja az, hogy a

¹ A 881/1998. 12. 09. számú kormányhatározat (megjelent a 478/1998. 12. 14. számú Hivatalos Közlönyben).

csángók magyar közösségek általi asszimilálása, elmagyarosításukat jelenti, és ebből kiindulva helyi képviselői által megakadályozza, hogy a csángók önállóan döntsék el, hogy a valódi identitásukkal rokon magyar identitást vállalják-e.

A csángók a székelyföldi régiókból kivándorolt magyarokból származnak. Az első áttelepedési hullám 1420-ra tehető, amikor 20000 magyar száműztek Magyarországról, mert Husz János vallástanát fogadták el. A második hullámmal érkeztek az 1764-es madéfalvi veszedelem menekültjei a Székelyföldről. Ezeknek a menekülteknek leszármazottait próbálja a mai román hatalom tájszólást beszélő románokká alakítani, megkérdezésük nélkül, vagy egyszerűen vallási kisebbségnek minősíteni akkor, amikor felvetődik a kérdés, hogy miért római katolikusok a csángók, míg a többség majdnem teljes egészében görögkeleti vallású.² A moldvai román római katolikusok képviselői a csángókat román nyelvű és román eredetű népcsoportnak tartják, amely csak vallási kisebbséget képez, de a többséghez tartozik etnikai szempontból. Az egyház román főpapjai általában azt nyilatkozzák, hogy „románok voltunk és leszünk mindig”.³ Egyes román történészek a csángókat olyan római katolikus vallású románoknak tartják, akiknek el kellett menekülniük Erdélyből, habár köztudott, hogy az erdélyi románok vagy megmaradtak ortodoxoknak, vagy áttértek a görög katolikus vallásra, anélkül, hogy a római katolikus vallás felé orientálódtak volna. Figyelemre méltó Gheorghe Bejan⁴ felelete arra a kérdésre, hogy miért magyar a legtöbb csángónak a neve. Véleménye az, hogy a magyar nevek az 1898-as budapesti Névmagyarosító Központ munkájának következményeként jelenhettek meg, és ugyanakkor azt állítja, hogy csak 1767-ben 24 000 család települt át Erdélyből. Nehéz elképzelni, hogyan magyarosította a XV–XVIII. század között Magyarországról kivándorolt csángók nevét a magyar állam 1898-ban.

Az elméleti eredetvizsgálaton túlmenően a súlyos probléma az, hogy azoknak a csángóknak, akik magukat magyarnak vallják, meg van tiltva ehhez az identitáshoz való jog, mert miközben az identitás bevallása szabad, a román állam helyi szervei megakadályozzák az anyanyelv használatát az iskolában, a templomban és a hivatalos szervek előtt, sőt még a magánlakásokban megtartott magyar órákat is tiltják, megakadályozván ezáltal az identitás kibontakozását.

Ezt a problémát 2000-ben az Európa Tanács is megtárgyalta, ahol a román fél továbbra is egyoldalúan azt állította, hogy a csángók románok, és nincs szükségük kisebbségi jogokra, anélkül, hogy ezeknek az embereknek a véleményét kikérték volna. Az Európa Tanács Közgyűlésének Állandó Bizottsága 2001. május 24-én (Isztambulban) foglalt állást csángóügyben. Tytti Isahookana Asunmaa finn riportőr jelentése alapján a testület kilenc pontban fogalmazta meg ajánlásait Románia számára. A 9078-as ajánlás a csángókat római katolikus vallású nem homogén csoportként mutatja be, mely a középkortól Moldvában él, a magyar nyelvnek egy archaikus formáját beszéli, és egész Európa számára rendkívül értékes hagyományvilágot, kultúrát képvisel. Az ajánlás szerint a román alkotmánnyal és az oktatási törvényekkel összhangban biztosítani kell a csángók számára az anyanyelvű oktatás lehetőségét. A helyi iskolákban osztálytermeget kell biztosítani az anyanyelvük tanításához, és a csángóul tanító tanárokat meg kell fizetni. A dokumentum szerint a csángó szülőket tájékoztatni kell a román oktatási törvényekről, és segíteni

² Beder T.: Ezért mondom nektek, ne aggódjatok életemek miatt. *Krónika* 2002. 01. 12–13.

³ Erdeş, Şt.: Am fost, suntem și vom fi români, O falsă problemă „Ceangăii din Moldova”, *Formula AS* 498 (2) 2002. 01. 14–21.

⁴ Gheorghe Bejan, a 2001-ben alakult „Dumitru Mărtinaș” Római Katolikus Szövetség elnöke Moldvában.

kell őket abban, hogy alkalmazzák a törvény nyelvhasználatra vonatkozó előírásait. Ugyanakkor lehetőséget kell biztosítani a csángóknak az anyanyelvi római katolikus misék hallgatására és arra, hogy egyházi énekeiket anyanyelvükön énekelhessék.⁵ Az ügy abszurditását hangsúlyozza Gheorghî Prisăcaru román szenátor viselkedése, aki, habár az ajánlásra szavazott, utólag újra azzal az érveléssel hozakodott elő, hogy a csángók anyanyelve nem magyar, hanem csángó, és ennek a nyelvnek használatát kell majd biztosítani számukra. Pillanatnyilag a vita arról folyik, hogy románul vagy magyarul beszélőknek tartják-e magukat a csángók. A magukat magyaroknak vallók csángóvá minősítik, ugyanakkor egy olyan identitással ruházzák fel, amellyel ez a népcsoport nem azonosul, és amelynek nincs önálló nyelve. **Így a csángókról el lehet mondani, hogy egy kevésbé szabad népcsoport, amelynek védelmét már a másság bevallásánál zátonyra szeretnék futtatni.**

2. A romániai népszámlálások megszervezése és kivitelezése

A népszámlálás olyan alkalom, amikor a kisebbséghez tartozóknak szintet kell vallaniuk vagy lehetőségük nyílik arra, hogy a hatalom képviselői számbavegyék őket.

Az 1990 utáni romániai népszámlálások lebonyolítását kormányhatározat által határozták meg. Az 1992-es népszámlálást három kormányhatározat⁶ szabályozta, amelyek nem maradtak érvényben a 2002-es népszámlálás idején.

A 2002-es népszámlálást szintén három határozat kívánta előkészíteni, amelyeket 1999 és 2000 folyamán hozott a kormány, de a 2000-es választások után más parlamenti többség alakult ki, érvénytelenítették ezeket, és az új kormány újabb két határozatot bocsátott ki, amelyeket később más két kormányhatározat módosított. Szándékosan hívom fel a figyelmet erre a sok változásra és változtatásra, kihangsúlyozva, hogy Romániában a népszámlálás lebonyolítása a mindenkori kormány monopóliuma, és nem létezik törvény, amely ezt szabályozná.

Ami a kisebbségeket illeti, az érvényben levő 504/2001.05.24-es számú kormányhatározat a lakosság és a lakások számbavételéről⁷ a következőket írja elő:

Népszámláláskor számbaveszik mindazokat a személyeket; akik román állampolgársággal és romániai lakhellyel rendelkeznek (2. szakasz). Ezek alapján tehát a külföldi lakhellyel rendelkező román állampolgárokat nem veszik számba.

A népszámlálás lebonyolításával egy, erre a célra létrehozott Központi Bizottság foglalkozik, amely a Nemzeti Statisztikai Hivatal mellett egy „technikai titkárságot” hoz létre. A Központi Népszámlálási Bizottságban a legtöbb minisztérium képviselteti magát.

Ezt a kormányhatározatot kiegészíti és tartalmát részletezi a 680/2001.07.19. számú kormányhatározat, amely a népszámlálás megszervezéséről és lebonyolításáról szól.⁸

⁵ Gazda Á.: Általános európai ügy a csángóké. *Krónika* 2001. 12. 29–30.

⁶ A 273./15.03.1990 számú kormányhatározat a népszámlálás és a lakóházak számbavételének előkészítéséről (45/1990.03.31. számú Hivatalos Közlöny); az 1079/1990.10.08. számú kormányhatározat a népszámlálás és a lakóházak számbavételének lebonyolításáról (113/1990.10.16. számú Hivatalos Közlöny); a 772/1991.11.13 számú kormányhatározat az 1079/1990.10.08. számú kormányhatározat módosításáról (241/1991.11.30. számú Hivatalos Közlöny).

⁷ Megjelent a 296/2001.06.06. számú Hivatalos Közlönyben.

⁸ Megjelent a 439/2001.08.06. számú Hivatalos Közlönyben.

Ennek értelmében a népszámlálási űrlapokat a népszámlálók általában az állampolgár lakhelyén vagy tartózkodási helyén töltik ki cselekvőképes személyek nyilatkozatai, valamint hivatalos dokumentumok alapján. Azokat a személyeket, akiket nem találnak meg a számlálók vagy a hozzátartozók nyilatkozatai alapján, vagy pedig a helyi szinten létező hivatalos nyilvántartásokban megtalálható információk alapján veszik számba.

A kormányhatározat 6. szakasza szerint: „Az egyéni adatok és információk, amelyeket bejegyeznek a népszámlálási űrívbe, szigorúan titkosak (konfidenciálisak) és csak statisztikai célokra használhatók fel”.

„A lakosság azon nyilatkozatait, amelyeket a népszámlálás alkalmával jegyeznek fel, nem lehet felhasználni az illető személyeket érintő döntések hozatalánál vagy őket érintő intézkedések foganatosításánál „.

„Az állampolgárok kötelesek teljes és pontos információkkal szolgálni a számlálók-nak „.

Ezek alapján tehát a kisebbséghez tartozóknak elméletileg biztosítva van az a joguk, hogy szabadon bevallják identitásukat, és hogy ebből a bevallásból semmilyen hátrányuk ne származzék. Ugyanakkor a nemkormányzati szervezetek megfigyelőket küldhetnek a népszámláló bizottságok mellé.

A népszámlálási űrlapok egyik kérdése az etnikai, nemzetiségi hovatartozásra vonatkozik, és ezáltal minden román állampolgárnak megadatik az a lehetőség, hogy gyakorolja az identitáshoz való jogát, és magát egy bizonyos nemzetiségűnek vallja. A nemzetiségi hovatartozás bevallása nem kötelező, **az önkéntes bevallás azonban nominálisan történik, és nincs lehetőség többes identitás kinyilvánítására.**

A gyakorlatban azonban az identitásbevallást akadályozza, illetve ennek téves bevallását segíti elő egy sor olyan beavatkozás, amely a kormányhatározatok alapján, a többséghez tartozó elfogult népszámláló biztosok segítségével történik. Így például, míg a román nemzetiségnek külön rovata szerepelt az űrívben, addig a többi nemzetiség rovatát csak egy szám jelölte, és az identitását bevallónak nehezebb volt nyomon követni a számlálóbiztos feljegyzéseit. Sok esetben megtörtént, hogy a számlálóbiztosok ceruzával töltötték ki ezt a rovatot, lehetőséget teremtve arra, hogy ezt utólag egyoldalúan módosítsák. Ugyanakkor Kolozsvár polgármestere megpróbálta megfélemlíteni a magyar kisebbséghez tartozókat kijelentvén, hogy saját maga fogja ellenőrizni, ki merte magát magyarnak vallani, és a hivatalos népszámlálási űrívvel együtt saját űrlapokat is küldött egy párhuzamos törvénytelen polgármesteri népszámlálás elvégzésére.⁹ Kétértelmű kérdések használatával a számlálóbiztosok is zavart keltettek, és megpróbálták befolyásolni az etnikai identitástudatot **(a különböző vallási és etnikai identitás szembeállítás, valamint az állampolgárság és etnikai hovatartozás konfrontációja).** Egy másik lehetőség a visszaélésekre az az előírás, miszerint azokat a személyeket, akik nem tartózkodnak lakhelyükön a népszámlálás alatt, a létező hivatalos adatok alapján veszik számba, az illető személynek nem adatván meg az a jog, hogy személyesen vallja be identitását, egy bizonyos időtartamon belül.

⁹ *Szabadság* XIV. évfolyam, 68. szám/2002. 03. 23. Felfigyeltek a kolozsvári népszámlálásokra.

¹⁰ A 548/1991.05.17. számú kormányhatározat a nemzeti informatizált lakosság-nyilvántartási rendszer létrehozásáról. (Megjelent a 74/1990.05.18. számú Hivatalos Közlönyben.)

3. Lakosság-nyilvántartás Romániában

Romániában már 1990 elején megszületett a döntés, hogy létrehozzanak egy nemzeti informatizált lakosság-nyilvántartási rendszert, amelynek főleg a rendőrség munkáját kellett volna megkönnyítenie.¹⁰

1996-tól érvénybe lépett a „lakosság-nyilvántartásról és a személyi igazolványról” szóló törvény.¹¹ A törvény szerint a román állampolgárok nyilvántartása a lakhely alapelvére támaszkodik, és a Belügyminisztérium végzi a „Nemzeti Informatizált Lakosság-nyilvántartási Rendszer (NILR)” keretén belül, a lakosság-nyilvántartási alakulatok által. Az Állandó Lakosság-nyilvántartási Regisztert azért vezetik, hogy nyomon lehessen követni a lakosság számát, összetételét és alakulását, mozgását az ország területén.

A román állampolgárokat születésükkor veszik nyilvántartásba, amikor egy nyilvántartási számot is kapnak. 14 éves korában minden román állampolgár számára személyi igazolványt állítanak ki, amivel az állampolgárságot is lehet bizonyítani.

A törvény kimondja, hogy adatai titkosak, és semmi esetre sem szabad ezeket más természetes vagy jogi személyeknek kiszolgáltatni csak a törvény keretei között, vagy az illető beleegyezésével. Ez a törvény nem szól semmit arról, hogy a lakosság-nyilvántartás kitérne a természetes személyek etnikai hovatartozására. A törvény alkalmazási szabályainak egyik függelékében azonban megjelenik egy rovat, amely a **nemzetiség** (nationalitate) megjelölését is kéri abban az esetben, amikor egy román állampolgár külföldi lakhely alapítását kérvényezi.¹² Ebben az esetben nincs fogalomzavar, tehát a nemzetiség nem jelent állampolgárságot, ugyanis az ilyen kérést benyújtó személy román állampolgár, és a kérésben meg kell jelölnie a nemzetiségét is.

Egy másik alaptörvény, a 119/1996-os az anyakönyvi dokumentumokról, amelynek alkalmazási szabályzata¹³ a kisebbségekre is vonatkozóan a következő előírásokat tartalmazza:

1. A nyilatkozatokat az anyakönyvvezető előtt születés vagy halál esetén szóban tesszik meg, míg házasságkötés esetén ez írásban történik.
2. Az anyakönyveket (registrul de stare civilă) és a bejegyzéseket román nyelven vezetik a latin ábécé betűit használva. A „nemzetiség” rovatba, amely bizonyos dokumentumokban megjelenik, a szabályzat kimondja hogy a kinyilvánított nemzetiséget kell beírni, míg az „állampolgárság” rovatba a személyi igazolványban szereplő állampolgárságot kell feltüntetni (24. szakasz, c bekezdés).
3. Az összes dokumentumot a Román Tudományos Akadémia által megállapított szabályok szerint kell kiállítani, beleértve az ă, î, â, ș, ț betűk használatára vonatkozó szabályokat is. Ezzel kapcsolatban meg kell jegyeznünk, hogy a szabályzat nem szól semmit a kisebbségi nyelveken létező különleges betűkről és ékezetekről, habár ezek fel nem tüntetése főleg az örökösödések esetében sok gondot okoz a névhasználatban.

¹¹ A 105/1996.09.25. számú törvény (Megjelent a 237/1996.09.30. számú Hivatalos Közlönyben.)

¹² Az 1/1997.07.01. számú Alkalmazási Szabályok 7. függeléke „A külföldi lakhely alapítását kérvényező személy adatlapja” (Megjelent a 177/1997.07.30. számú Hivatalos Közlönyben.)

¹³ Az 1/1997.10.13. Szabályzat a 119/1996. számú törvény rendelkezéseinek egységes alkalmazásáról (Hivatalos Közlöny 318 bis/1997.11.19.)

4. Az anyakönyvi dokumentumok és bejegyzések semmissé nyilvánítása, módosítása vagy kijavítása csak végleges, visszavonhatatlan bírósági határozat alapján történhet meg. A kisebbségek esetében a kijavítás (rectificare) problémája vetődik fel az ékezetjavításokat illetően, amelyek anyagi hibáknak (erori materiale) minősülnek.
5. Az anyakönyvi igazolványokat csak román nyelven töltik ki.
6. Ezekbe az igazolványokba nem írják be az illető vallási hovatartozását.
7. Az a személy, akinek a család- vagy keresztnévét úgy jegyezték be, hogy az anyanyelvről lefordították más nyelvre, vagy egy más nyelv ortográfiai jeleivel írták le, kérheti azt, hogy megjegyzés formájában, beírják ezeket a neveket anyanyelven és az anyanyelv ékezezeivel, mind a jogosult mind ennek szülei nevét illetően. A kérelmet az anyakönyvvezető polgármesteri hivatalhoz kell letenni, és a polgármester kell, hogy jóváhagyja egy rendelettel. A névváltoztatás után új születési bizonyítványokat adnak ki, és a módosítások kiterjednek a gyermek vagy a házastárs nevére is, amennyiben az utóbbi is beleegyezik ebbe.

A 113/1997-es kormányhatározat¹⁴ szerint az Állandó Lakosságnyilvántartási Regiszterben mint aktív nyilvántartásban, a természetes személyekről a következő adatokat jegyzik:

- fő személyi adatok: név, keresztnév, nem, születési év, hely, szülők neve, személyi szám, férj vagy feleség neve, gyerekek, **nemzetiség** és személyi állapot
- általános adatok: iskolai végzettség, foglalkozás, katonai helyzet
- lakhelyi és tartózkodáshelyi adatok
- adatok az igazolványokról
- emigrációs és immigrációs adatok
- elhalálozási időpont
- fénykép.

Ezeket az adatokat az illető személy adja át a hatóságoknak (kivételet képeznek persze bizonyos adatok, mint a születés vagy halál bejelentése), valamint a hatóságok is aktualizálhatják (naprakészre hozhatják) ezt egymás adatbázisainak alapján.

A nemzetiség vagy etnikai hovatartozás fel van tüntetve a katonakönyvben is, habár erről nem beszél a lakosság honvédelemre való felkészítéséről szóló törvény¹⁵, amely a katonakönyvről szóló részben nem tér ki ennek tartalmára. Ugyanaz a törvény azonban előírja, hogy a Honvédelmi Minisztérium saját adatbankot hoz létre helyi és központi szinten a besorozott személyek és a tartalékos katonák nyilvántartására a „Nemzeti Informatizált Lakosságnyilvántartási Rendszer” adatai alapján.

Adminisztratív szempontból meg kell még említeni, hogy 2002. január 1-jétől Romániában megalakultak a közösségi (helyi) lakosság-nyilvántartási közszolgálatok, amelyek biztosítják az anyakönyvi akták, személyi igazolványok, választókönyvek, jogosítványok, törzskönyvek kiállítását.¹⁶

¹⁴ A 113/1997.04.14. számú kormányhatározat az Állandó Lakosság-nyilvántartási Regiszter tartalmáról, napirenden tartásáról és adatainak az értékesítéséről (Megjelent a 71/1997.04.21 számú Hivatalos Közlönyben).

¹⁵ A 46/1996.06.05. számú törvény (Megjelent a 120/1996.06.11. számú Hivatalos Közlönyben).

¹⁶ A 84/2001.08.20. számú kormányrendelet (Megjelent a 120/1996.06.11. számú Hivatalos Közlönyben).

¹⁷ A XXXIII/1984.12.09-es törvénycikk az anyakönyvi dokumentumokról.

A lakosság-nyilvántartásról történelmi szempontból meg kell említeni, hogy Ó-Romániában 1887-ben, Erdélyben pedig 1894-ben¹⁷ tértek át az egyházak által vezetett nyilvántartásról az állami nyilvántartásra.

4. Adatvédelem Romániában

A román adatvédelmi törvény vagy teljes címén a természetes személyek védelmét biztosító törvény, a személyes adatok feldolgozását és szabad forgalmát illetően, csak 2001-ben lelt Parlament általi elfogadásra, és 2002. március 12-én lépett életbe.¹⁸ Egyelőre tehát nem lehet a kialakult alkalmazási problémákról vitázni, csak a törvényt szöveg vizsgálására kerül sor az identitásvédelem szempontjából.

A törvény megfogalmazott célja a természetes személy jogainak, alapvető szabadságainak és különösképpen az intim, családi és magánélethez való jogának garantálása és megvédelése a személyes adatok feldolgozása alatt. A törvény azokra az adatfeldolgozásokra vonatkozik, amelyeket romániai vagy idegen, természetes vagy jogi személyek végeznek, függetlenül attól, hogy a köz- vagy magánszférában kerül sor erre. A törvény nem alkalmazható azokban az esetekben, amikor a honvédelmi vagy nemzetbiztonsági tevékenységek során történik, a törvényes keret tiszteletben tartásával.

Személyes jellegű adatoknak minősülnek mindazok az információk, amelyek egy identifikált (azonosított) vagy identifikálható (azonosítható) személyre vonatkoznak. Identifikálható az a személy, akit közvetett vagy közvetlen módon egy azonosítási szám, illetve identitásának fizikai, fiziológiai, szellemi, gazdasági, kulturális vagy társadalmi tényezői alapján azonosítani lehet.

A törvény értelmében adatfeldolgozók vagy adatkezelők lehetnek azok a természetes vagy jogi személyek (köz- vagy magánjogi) – beleértve az állami hatóságokat, ezek intézményeit és helyi struktúráit –, amelyek a személyi adatok feldolgozásának célját és eszközeit állapítják meg. Feldolgozásnak (kezelésnek) minősül minden olyan beavatkozás vagy beavatkozások összessége, amelyeket automatizált (gépi) vagy nem automatizált eszközökkel hajtanak végre a személyes adatokon, és amelyek következménye az adat gyűjtése, feljegyzése, szervezése, tárolása, átalakítása, adattárból való eltávolítása, átnézése, egy harmadik személynek való kiszolgáltatása, terjesztése, más adatokkal való kombinálása, zárolása vagy törlése.

A feldolgozott adatok jellegzetességeiről a törvény a következőket írja elő:

- ezeket jóhiszeműen a törvénynek megfelelően kell feldolgozni
- csak meghatározott, kifejezett és törvényes célokra lehet gyűjteni őket; ez alól kivételt képez az utólagos statisztikai, történelmi kutatásra vagy tudományos célokra való felhasználás (célhoz kötött, célorientált adatkezelés)
- a célnak megfelelőek, túlzás nélküliek és pertinensek kell, hogy legyenek
- pontosak és esetenként naprakészek, aktualizáltak kell, hogy legyenek
- olyan formában kell őket tárolni, hogy a személyt, amelyre vonatkoznak, csak addig lehessen azonosítani általuk, amíg a cél megvalósításához szükséges idő lejár.

A törvény 3. fejezete különleges szabályokat ír elő bizonyos speciális személyi adatok feldolgozását illetően. Ezen adatok közé tartozik az identitás is. A 7. szakasz kimondja, hogy tiltott azon személyi adatok feldolgozása, amelyek az etnikai vagy faji eredetre, a politikai, filozófiai, vallási meggyőződésre, szakszervezeti hovatartozásra, valamint az

¹⁸ A 677/2001.11.21. számú törvény (Megjelent a 790/2001.12.12. számú Hivatalos

egészségi állapotra és a szexuális életre vonatkoznak. A tiltás feloldódik a következő esetekben:

- az illető személy kifejezett beleegyezését adta az ilyen feldolgozásra;
- a munkajog alapján a feldolgozót törvényes előírás kötelezi erre;
- amikor a feldolgozás az illető személy életének, testi épségének és egészségének érdekében történik, illetve más személy védelmére szükséges abban az esetben, ha az illető személy olyan állapotban van, hogy nem tudja magát kifejezni és beleegyezését adni;
- amikor a feldolgozást egy alapítvány vagy szövetség végzi legális tevékenység keretén belül, illetve akkor, ha más non-profit, politikai, filozófiai, vallási vagy szakszervezeti jellegű szervezet végzi, azzal a feltétellel, hogy az illető személy ezeknek tagja, vagy ezekkel rendszeres kapcsolatban van, és a feldolgozás alatt beleegyezése nélkül adatai nem fedhetők fel egy harmadik személynek;
- amikor a feldolgozás olyan adatokat érint, amelyeket a személy nyíltan közzétett;
- amikor a feldolgozás egy bíróság előtti jog megállapításához, gyakorlásához vagy védelméhez szükséges;
- amikor egy fontos közérdek védelméről van szó, azzal a feltétellel, hogy a személy jogai tiszteletben legyenek tartva, és részesüljön mindenfajta törvényes garanciában.

A feldolgozónak kötelessége értesíteni az adatfelvétel alanyát látogatásának időpontjáról, s ugyanakkor tudomására kell hoznia identitását, címét, nevét, a feldolgozás célját, a potenciális címzetteket (megbízók kilétét), és fel kell világosítania a jogairól, valamint arról, hogy mi történik vele, ha nem hajlandó az adatokat kiszolgáltatni.

Minden érintett személy évente egyszer kérésre, ingyen kaphat feleletet a feldolgozótól arra a kérdésre, hogy mi történik az adataival. A feldolgozó köteles 15 napon belül a kért információkat megadni. Bárki kérheti a feldolgozótól, hogy módosítsa, naprakészre hozza, kitörölje azokat az adatokat, amelyek hibásak, hiányosak, vagy nem felelnek meg a törvény előírásainak. Az érintett személy bármikor megtilthatja adatainak feldolgozását, ha nyomós okai vannak ezt tenni. Ez esetben, tehát ha a tiltás megalapozott, akkor a feldolgozás leáll. Ugyanakkor minden érintett személynek megadatik az a lehetőség, hogy a törvény által előírt jogainak megvédésére panaszt tegyen a bírósági szerveknél vagy a törvény alkalmazását felügyelő hatóságnál. A bíróság előtt kártérítés megítélését is kérheti, ha az adatfeldolgozás kárt okozott neki. A keresletet terheli bélyegilleték-fizetési kötelezettség, és azt a felperes lakhelye szerinti illetékes bíróságon kell benyújtani.

A törvény alkalmazását felügyelő szerv vagy hatóság az ombudsman vagy emberjogi biztos (Avocatul Poporului), ő töltvén be Romániában az adatvédelmi biztos szerepét. Abban az esetben, ha azt észleli, hogy megszegték a törvény előírásait, az ombudsman beszüntetheti vagy felfüggesztheti az adatfeldolgozást, a feldolgozott adatot töröltheti részben vagy egészében, és lehetősége van értesíteni a bűnüldöző szerveket, illetve keresletet indíthat a bírósági szerveknél. Az ombudsman hivatalának dolgozói kötelesek az adatfeldolgozásra vonatkozó információkat titkosan kezelni, még munkaviszonyuk megszűnése után is.

Az ombudsmanhoz csak abban az esetben lehet panasszal fordulni, amikor az illető előzőleg ugyanazt a kérését nem terjesztette bíróság elé, és ha már eltelt 15 nap az adatfeldolgozóhoz letett panasz napjától. Az ombudsman határozatai 15 napon belül megtá-

¹⁹ A 682/2001.11.28. számú törvény az „Egyezmény az egyének védelméről a személyes adatok gépi (automatizált) feldolgozása során” ratifikálásáról (Megjelent a 830/2001.12.21. számú Hivatalos Közlönyben).

madhatók az illetékes közigazgatási bíróság előtt. Az adatfeldolgozók nem utasíthatják vissza az ombudsman kérését, szakmai vagy állami titkokra hivatkozva, ugyanis maga az ombudsman is köteles az államtitkot megőrizni.

Románia mint Európa Tanács tagállama, 2001-ben ratifikálta¹⁹ az Európa Tanács adatvédelmi egyezményét, amelyet 1981-ben hoztak létre Strassburgban. A román alkotmányban előírt elsőbbség alapján tehát ez az Egyezmény a fent említett törvény előtt alkalmazható. A ratifikáláskor Románia az Európa Tanács tudomására hozta (**egyoldalúan kinyilvánította**), hogy ezt a szerződést alkalmazzák nemcsak a digitalizált adatfeldolgozás esetében, hanem más eszközökkel történő feldolgozás esetében is, ha nyilvántartásban már megjelenő vagy nyilvántartás számára gyűjtött adatokról van szó.

Az egyezmény célja az, hogy minden természetes személy számára garantálja az alapvető emberi jogok és szabadságok tiszteletben tartását, és különösképpen a magánélethez való jogot, az automatizált adatfeldolgozással szemben. Ez az egyezmény is külön kitér az identitással kapcsolatos problémákra, kimondva, hogy „Azok a személyi adatok, amelyek faji eredetre, politikai véleményre, vallási meggyőződésre vonatkoznak nem képezhetik egy automatikus feldolgozás tárgyát, kivételt képezvén az az eset, amikor a belső jog szabályai erre megfelelő garanciákkal szolgálnak”.

5. Az identitás-bevallás gyakorlati haszna a romániai kisebbségek esetében

A nemzeti hovatartozás regisztrálása látszólag nem bír fontossággal, ugyanis a népszámlálás esetén kívül nem rendelkezik ilyen fajta regiszter felállításáról. A mindennapi életben azonban több helyen is be kell vallani és számon tartják ez etnikai hovatartozást. A bűncselekményt elkövető egyén személyi lapjában a rendőrség feltünteti a nemzetiséget, a katonakönyv szintén tartalmazza. A népszámlálásnál nem kötelező a nemzetiség bevallása, míg a többi nyilvántartási rendszer megköveteli ezt.

A regisztrációnak ugyanakkor megvan a maga előnye és hátránya.

A hátrány az identitás beismeréséből eredő megkülönböztetés a mindennapi életben, a hatóságok képviselőivel való kapcsolatban, a munkahelyen és az állami intézményekben. Elméletileg az adatvédelmi törvény előírásai kiiktatják azt a veszélyt, hogy ezek az adatok nyilvánosságra kerüljenek, és abban az esetben, ha mégis megtörténik ez, az ország törvényei általában véve tiltják a diszkriminációt, tehát elméletileg szintén nem szenvedhet kárt az, akinek fény derül identitására. 2000-ben a román kormány hozott egy külön rendeletet is „a megkülönböztetés minden formájának megelőzéséről és megbüntetéséről”.²⁰

Az identitás regisztrációja viszont Romániában is egy egész sor olyan „előnynek” az alapja, amelyek nemcsak a kisebbségi létet teszik elviselhetőbbé, hanem a fennmaradás feltételét is jelenthetik. Így például a helyi közigazgatási törvény (215/2001) 90. szaka-

²⁰ Az 137/2000.08.31 számú kormányrendelet a megkülönböztetés minden formájának megelőzéséről és megbüntetéséről (Megjelent a 431/2000.09.02. számú Hivatalos Közlönyben). A hatálybalépés időpontja: 2000. 11. 02. Ez a rendelet eléggé rendhagyó törvényhozási eszköz, ugyanis az alkotmányban előírt alapvető jog betartását próbálja konkrétabbá tenni, de a diszkriminatív cselekményeket csak kihágásoknak minősíti. A gyakorlatban majdnem minden ilyen cselekmény bűncselekménynek minősül, éppen ezért a rendelet is kimondja, hogy egy bizonyos cselekmény csak akkor minősül kihágásnak, ha nem minősíti más törvény bűncselekménynek.

sza szerint az állampolgárok és a helyi közigazgatási hatóság közötti kapcsolatban a román nyelvet kell használni. Azokban a területi közigazgatási egységekben, ahol valamely nemzeti kisebbséghez tartozó lakosok száma meghaladja az összlakosság számának 20 %-át, ezek a helyi hatóságokhoz és szakosztályaikhoz írásban vagy szóban anyanyelvükön is fordulhatnak, és a választ románul is, magyarul is megkapják. Ilyen feltételek között a közönségszolgálattal foglalkozó állásokra olyan személyzetet is kell alkalmazni, aki ismeri az illető kisebbség nyelvét. A helyi közigazgatási hatóságok biztosítani fogják a hatókörükhöz tartozó helységek és intézmények nevének, valamint a közérdekű közleményeknek az illető kisebbség anyanyelvén történő kiírását. Ezeket az előírásokat kiegészíti a kormány 2001. november 27-én hozott határozata²¹ a helyi közigazgatási törvénybe foglalt, a nemzeti kisebbségekhez tartozók anyanyelv-használati jogról szóló rendelkezések alkalmazásáról, amely 2002. március 7-től lépett érvénybe. A két törvényszöveg alapján a következő konkrét lehetőségek nyílnak meg abban az esetben, ha a kisebbség aránya meghaladja a 20%-ot:

1. a helyi és megyei tanácsnak anyanyelven is nyilvánosságra kell hoznia a gyűlések napirendjét és a megszavazott határozatokat;
2. a kisebbséghez tartozóknak joguk van arra, hogy anyanyelven nyújtsanak be szóbeli vagy írásos kérést a helyi és megyei közigazgatási szervekhez, valamint arra, hogy ugyanazon a nyelven kapjanak választ;
3. a helységnevek kifüggesztése anyanyelven, a hivatalos nyelvű mellett;
4. a helyi közigazgatási szervek kötelesek nevüket és az alárendelt intézmények nevét a kisebbség nyelvén is kifüggeszteni, ugyanaz vonatkozik a közérdekű hirdetésekre is;
5. a helyi közigazgatási szervek által rendezett, ünnepségeken lehet használni a kisebbség nyelvét is;
6. kérésre a házasságkötés celebrálása is anyanyelven végezhető el;
7. a határozattervezeteket anyanyelven is le kell tenni a tanács asztalára;
8. a normatív határozatok megjelennek anyanyelven is a román mellett;
9. a helyi közigazgatási szervek alkalmazni fognak olyan személyeket, akik értik és beszélnek az illető kisebbség nyelvét.

A rendőrség működési alapszabályzatának értelmében, azokban a területi közigazgatási egységekben, ahol valamely nemzeti kisebbséghez tartozó lakosok száma meghaladja az összlakosság számának 20%-át, olyan rendőröket is fognak alkalmazni, akik ismerik az illető kisebbség nyelvét.

A 20%-on kívül egy másik „mágikus szám” a kisebbségek számára (ami az anyanyelv-használatot illeti), az 1/3. Vagyis ott, ahol a helyi tanács összetételében a kisebbségi tanácsosok száma meghaladja az 1/3-ot, ezen tanácsosok számára megvan a lehetőség, hogy:

1. a tanácsgyűléseken használhatják az anyanyelvet;
2. a határozatokat kötelező lefordítani anyanyelvre is;
3. abban az esetben, ha három egymást követő tanácsülésen nincs biztosítva a tolmács jelenléte, fel lehet oszlatni a helyi tanácsot.

A kormányhatározat egy függelékben felsorolja azokat a romániai helységneveket amelyeket a kisebbségek nyelvén is fel kell tüntetni. Statisztikai szempontból a 20%-os arány betartásával Romániában 1200 helységben kell két- vagy többnyelvű táblákat ki-

²¹ Az 1206/27.11.2001 számú kormányhatározat a 215/2001. számú törvényben foglalt azon rendelkezések alkalmazási szabályainak a jóváhagyásáról, amelyek előírják a kisebbséghez tartozó állampolgárok anyanyelvhasználathoz való jogát a helyi közigazgatásban (H.K. nr. 781/07.12.2001).

függeszteni. A nyelvek szerinti megosztás a következő: 1071 esetben magyarul (17 megyében), míg németül 36-ban, ukránul 57-ben, oroszul 15-ben, törökül 8-ban, tatáruul 3-ban, szlovákul 26-ban, 6-ban lengyelül, 7-ben szerbül, 112-ben roma nyelven kell ilyen táblákat kifüggeszteni.

Az identitáshoz való jog szemszögéből is nézve a törvény egyik hiányossága az, hogy továbbra sem szabályozza a Nyugat-Európában alkalmazott „etnikai arányt”, ugyanis a törvény mindenhol úgy fogalmaz, hogy alkalmazni fognak olyan személyeket, akik ismerik az illető nemzeti kisebbség nyelvét, tehát ezek a többséghez tartozók is lehetnek, abban az esetben, ha ismerik a kisebbség nyelvét. Ugyanakkor ez a törvény sem teremt lehetőséget az etnikai alapon létrehozható autonómiára vagy önkormányzatra.

Az oktatás terén, ahol a kisebbségi oktatásnak fakultatív a beállítottága, a tanügyi törvény szerint szinte mindent kérésre lehet csak elérni, és ami a működéshez szükséges alsó létszámot illeti, a kisebbségi osztályok esetében ez nincs konkrétan meghatározva. Ezek szerint a kisebbségi osztályok létrehozásánál is az általános minimum létszámot kell elérni, ami 10 az óvoda, 15 az elemi iskola és gimnázium, valamint a líceum oktatás esetében. A kisebbséghez tartozóknak tehát itt is érvényesítenie kell identitásából eredő jogaira való igényét.

A kisebbség mint közösség érdekében, regisztrálható és regisztrálandó az identitás, viszont az egyénektől begyűjtött adatokat bizalmasan kell kezelni. Ez a regiszter csak az egyének személyes bevallására alapulhat, de ez a bevallás nem lehet abszolút jellegű, hiszen az adatvédelmi törvény alapján mindenkinek meg kell adni azt a jogot, hogy identitását megváltoztassa és azt, hogy saját maga határozza meg, meddig minősíti saját magát kisebbségének. Kivételes esetet képez a közvetett identitásbevallás, ugyanis az alkotmány 29. szakaszának 6. bekezdése szerint: „a szülőknek vagy a gyámnak joguk van arra, hogy felelősségük alatt levő kiskorú gyermeket saját meggyőződésük szerint neveljék”, és ezáltal meghatározhatják a kiskorú identitását is, amelyet ő nagykorúvá válásának pillanatában nem biztos, hogy meg fog tartani. Az utólagos visszatérés az első, szülők választotta identitáshoz véleményem szerint kérdésessé teszi a személy pozitív identitásfogalmát, hiszen az identitásváltás gyakorisága valójában identitászavart takar, és feltételezhető, hogy az identitásváltás azt jelenti, hogy az egyént a többség vagy egy másik kisebbség asszimilálta. **Az identitászavar a vegyes házasságból származók esetében viszont érthető.**

Az identitás bevallását nem szabad mindaddig objektív jellegzetességek léteéhez kötni, amíg ez a bevallás jóhiszemű és nem az a célja, hogy a kisebbség számára hozott pozitív diszkriminációs vagy tényleges egyenlőséget teremtő intézkedéseket semlegesítse: például a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem multikulturális jellegét kihangsúlyozandó, megengedték, hogy bizonyos fakultásokon a kisebbségekhez tartozóknak külön helyeket tartsanak fenn. Ebben az esetben nem elég, ha valaki magát kisebbségének vallja, hanem olyan jellegzetességekkel kell rendelkeznie, mint a kisebbséghez tartozók, vagyis beszélnie kell a kisebbség nyelvét. A roma kisebbség esetében a felvételizőnek be kell bizonyítania, hogy ha nem is beszéli a nyelvet, szülei és ő egy ilyen közösség tagjai, és bizonyosságot kell tennie arról, hogy ismeri a kisebbség szokásait, kultúráját. **Tehát csak az identitásbeismerés céljától függően kell bevonni az objektív elemeket.**

Következésképpen, abból kiindulva, hogy Romániában inkább egy passzív, megtűrt kisebbségjogi politika folyik, elmondhatjuk, hogy létezik kötelező identitásregisztrálás abban az esetben, ha az államnak szüksége van erre, és ugyanez fakultatívvá válik, amikor az identitásbevallás által a kisebbség megszerez vagy megtart bizonyos jogokat. Az identitás mint személyi adat különleges védelemben részesül, viszont hiányzik a Kisebbségi Biztos és az Adatvédelmi Biztos, akiknek szerepét az ombudsman tölti be, akinek a kisebbségi vagy adatvédelmi problémák csak mellékfoglalkozást jelentenek. Ugyanakkor

kor nincs szabályozva, hogy mikor és milyen feltételekkel változtathatja meg valaki az identitását, és ez milyen következménnyel jár. **Romániában egyelőre nem aktuális a kisebbségi választói névjegyzék, ugyanis nem léteznek kisebbségi önkormányzatok, a kisebbséghez tartozók képviselőiket (polgármester, tanácsosok) szigorúan a demokrácia és a klasszikus választási szabályok szerint választják.**